

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ҚАРШИ МУҲАНДИСЛИК ИҚТИСОДИЁТ ИНСТИТУТИ

“ИҚТИСОДИЁТ” ФАКУЛЬТЕТИ

**“ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАР”
ФАНИДАН**

Реферат

**Мавзу: Ўзбекистон иқтисодиётини модернизациялашда хорижий
инвестицияларнинг ўрни**

Бажарди:

М.Хидирова

Қабул қилди:

асс.Х.Азимова

Қарши 2010 йил

Мавзу: Ўзбекистон иктисодиётини модернизациялашда хорижий инвестицияларнинг ўрни

Режа:

Кириш:

1. Хорижий инвестицияларни миллий иктисодиётга жалб этишнинг ҳолати ва таркиби.
2. Иктисодиётни модернизациялаш ва техникавий қайта қуrolлаштиришда хорижий инвестицияларнинг ўрни.
3. Хорижий инвестицияли корхоналар хорижий инвестицияларни жалб этиш шакли сифатида.
4. Ўзбекистонга жалб қилинаётган портфель инвестициялар ва уларга таъсир этувчи омиллар.

Хулоса.

Фойдаланилган адабиётлар руйхати.

Халқаро иқтисодий муносабатлар тизимининг муҳим ва барқарор суръатларда ўсиб бораётган муҳим таркибий қисмларидан бири халқаро инвестициялар ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов таъкидлаганидек «... инқирозга қарши чоралар дастурини амалга оширишда инвестицияларни жалб этиш аввало ички манбаларни сафарбар этиш ҳисобидан иқтисодиётимизнинг муҳим тармоқларини модернизация қилиш, техника ва технологик қайта жихозлаш, транспорт коммуникацияларини янада ривожлантириш ва

ижтимоий инфратузилма объектларини барпо этиш ҳал килувчи устувор йуналишга айланади».

Ўтиш иқтисодиёти мамлакатларида хорижий инвестицияларни жалб этишнинг иқтисодий механизмини таҳлил қилиш ҳамда самарадорлигини оширишнинг назарий ва амалий жиҳатларини ўрганиш муҳим илмий амалий аҳамиятга эга. Хорижий инвестицияларни жалб этиш қабул қилинаётган мамлакатлар учун қатор афзалликларни вужудга келтиради. Хорижий инвестициялар «ташки карзлар аксарият ҳолларда узок муддатга факат иқтисодиётнинг стратегик тармоқларини модернизация қилиш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини қуллаб-қувватлаш буйича инвестиция лойиҳаларини молиялаш учун жалб қилинмоқда».

Жаҳондаги хорижий инвестицияларни жалб қилиш амалиётини, моделларини чуқурроқ ўрганиш ва уларнинг илғор тажрибасини, мамлакатимизнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда иқтисодиётни моделлаш ва чуқур таркибий ўзгаришларни амалга оширишда ижобий ишлар амалга оширилмоқда.

1 Иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш ва иқтисодиётни модернизациялашнинг муҳим омилларидан бири – иқтисодиётга хорижий инвестицияларни жалб этишдан иборат. Бу борада мамлакатда амалга оширилаётган инвестиция сиёсати қуйидаги тамойилларга асосланади:

- ташқи иқтисодий фаолиятни эркинлаштириш;

- хорижий инвестицияларни жалб этишнинг ҳуқукий ва институционал асосларини такомиллаштириш;

- хорижий инвесторларга нисбатан «очик эшиклар» сиёсатини изчиллик билан олиб бориш;

- хорижий инвестицияларни рақобатбардош маҳсулот ишлаб чиқариладиган устувор тармоқларга йуналтириш.

Хорижий инвестицияларни миллий иқтисодиётга кенг миқёсда жалб этиш ўтиш даврининг стратегик ва хорижий вазифаларини ҳал этиш зарурияти билан боғлиқ. Ушбу вазифалар ичида енг муҳимлари – иқтисодиётда таркибий ўзгартиришларни амалга ошириш, мамлакатнинг экспорт салоҳиятини мустаҳкамлаш, иқтисодиётни модернизациялаш, юқори технологик рақобатбардош тармоқларни яратиш, илғор хориж технологияси ноу-хау ва бошқарув тажрибаларини жалб этишдир. (1.1. жадвал.)

Ўзбекистон иқтисодиётига хорижий инвестициялар оқимининг жадал суръатларда ўсишини қуйидаги омиллар белгилаб бермоқда.:

1. Мамлакатда инвестиция муҳитининг барқарорлиги. Йирик инвестицион лойиҳалар узок муддатга мўлжаллаб амалга оширилиши билан характерланади. Юқоридаги сабабларга кўра инвесторларга биринчи навбатда, хорижий инвесторларга бизнес олиб бориш учун қулай инвестиция муҳити, ишонч керак;

1.1- жадвал

Ўзбекистон Республикаси ялпи ички маҳсулоти ва инвестициялар ўсиш суръатларининг ўзгариши.

Йиллар	Ялпи ички маҳсулот (млрд.долл.)	Олдинги и йилга нисбатан % да	Инвестициялар (млрд.долл.)	Аввалги йилга нисбатан % хисобидан
2002	7,4	104,2	1,4	103,8
2003	9,7	104,4	1,9	104,5
2004	12,2	107,7	2,5	105,2
2005	15,2	107,0	2,9	107,0
2006	17,0	107,3	3,3	109,1
2007	22,3	109,5	4,7	122,9
2008	28,1	109,0	6,5	128,3
2009	32,1	108,1	8,2	124,8

2. Валюта курсини тартибга солишдаги ижобий ўзгаришлар. Миллий валютанинг диверсификациялашуви, маҳаллий товар ишлаб чиқарувчиларга ва импорт қилинадиган товарларга нисбатан рақобат курашида маълум афзалликни беради;
3. 2008-йилга қадар жахон товар бозорларидаги ижобий ҳолатлар ва миллий экспорт таркибидаги асосий товарларга (олтин, мисс, пахта) қулай нарх конъюнктураси йирик миллий экспортёрларнинг молиявий имкониятларини кенгайтирди ва ўзларининг инвестицион дастурларини молиялаштиришнинг фаоллаштирилишига, кенгайишига олиб келди. Бу эса, ўз навбатида, ўзаро боғлиқ тармоқлар маҳсулотига талабнинг ўсишига сабабчи бўлди ва мультипликатор самарасини ҳаракатга келтирди;

4. Давлат молияси ва давлат қарзига хизмат кўрсатиш ҳолатининг муътадиллашуви, мамлакатимизга 18 ойлик импорт миқдорига тенг олтин-валюта заҳираларининг жамланишига, бюджет тақчиллигини бартараф этишга ва 2005-йилдан бошлаб бюджет профицитига чиқишга имкон берди.

Мамлакатимиз иқтисодиётига киритилаётган хорижий инвестициялар таркибида жиддий ижобий ўзгаришлар содир булди. Жумладан, 2000-2009 йилларда хорижий инвестицияларнинг жами инвестициялар таркибидаги ҳиссаси 23,2% дан 35,4% гача ортди. ТТХИ нинг жами инвестициялардаги улуши эса 3,3% дан 30,5% гача, жами хорижий инвестициялардаги ҳиссаси эса 14,4% дан 86,2% га қадар кўпайган. (1.2 жадвал).

(1.2 жадвал).

Хорижий инвестицияларни иқтисодиётга жалб қилиш динамикаси.

Кўрсаткичлар	2000 й	2001 й	2002 й	2003 й	2004 й	2005 й	2006 й	2007 й	2008 й	2009 й
Жами инвестициялар-даги хорижий инвестициялар улуши, %	23,2	30,9	20,4	24,0	24,5	21,7	19,0	24,5	25,8	35,4
Жами	3,3	5,3	4,7	8,1	10,	14,	14,	20,	20,	30,

инвестициялар таркибида ТТХИ улуши, %					0	9	1	6	9	5
Жами хорижий инвестициялар таркибида ТТХИ улуши %	14,4	17,2	23,2	33,8	40,9	68,5	73,9	84,0	80,8	86,2

Инвестиция жараёнларини фаоллаштиришга қаратилган чора тадбирлар туфайли 2000-2009-йилларда иқтисодиётга йўналтирилган инвестициялар ҳажми сезиларли даражада ортди. Иқтисодиётни ривожлантириш учун барча молиявий манбалар ҳисобидан 2009-йилда 8,2 млрд. доллар миқдорида инвестициялар жалб этилди. Ушбу кўрсаткич 2008-йил билан таққослаганда, 24,8% га кўп бўлиб, ялпи ички маҳсулотга нисбатан инвестициялар улуши 26,1% ташкил этди.

Ушбу жараён ижобий ҳолат ҳисобланиб, иқтисодиётимизга модернизациялаш лойиҳаларига узоқ муддатли инвестициялар киритилаётганини кўрсатади, жахон молиявий-иқтисодий инқирозининг Ўзбекистон иқтисодиётига салбий оқибатлари таъсирини камайтирувчи ва юмшатувчи омил бўлиб хизмат қилади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов таъкидлаганларидек,»... ташки қарзлар аксарият ҳолларда узоқ муддатга, фақат

иқтисодиётнинг стратегик тармоқларини модернизация қилиш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлаш бўйича инвестиция лойиҳаларини молиялаш учун жалб қилинмоқда».

Мамлакатимизга киритилаётган хорижий инвестицияларда давлат кафолатининг камайиб боришини хорижий инвесторларда республикамызда олиб борилаётган иқтисодий сиёсатга бўлган ишончи ортиб бораётганлиги билан изоҳлаш мумкин. Шу билан бирга, иқтисодиётни модернизациялаш шароитида, давлат томонидан иқтисодий матфаатли бўлмаган лойиҳаларни молиялаш тўхтатила бошланди. Ҳукумат томонидан фақат иқтисодий матфаат чегараланган ёки умуман бўлмаган ижтимоий муҳим лойиҳалар кафолатланади. Булар, биринчи навбатда, сув таъминоти, таълим ва соғлиқни сақлаш, транспорт ва алоқа инфраструктураси соҳаларидаги лойиҳалардан иборат.

Хорижий инвестицияларнинг ўсишида халқаро молия институтлар қарзлари доирасида импорт алоқаларни қайд этиш тартибининг соддалаштирилиши, саноат корхоналарини модернизациялаш ва техник қайта таъминлаш, солиқ юкининг пасайтирилиши, маҳсулот тақсимлаш туғрисидаги битимнинг қўлланиши, шунингдек хорижий инвестициялар билан инвестиция шартномаларини тузиш йули орқали алоҳида имтиёзлар ҳамда преференсиялар тақдим қилиш асосий омиллар бўлди. Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида донор мамлакатлар билан истикболдаги устувор йўналишларни аниқлаш борасида биргаликдаги ишлар жадаллашди. Бунда,

биринчи навбатда, асосий эътибор минтақалар аро ҳамкорлик лойиҳаларини амалга ошириш, коммунал тармоқда ислохотларни чуқурлаштириш, экин ер майдонларининг мелиоратив ҳолатини яхшилаш, кадрлар тайёрлашнинг миллий таълим дастурини амалга оширишга кўмаклашиш, тиббиёт муассасаларини юқори технологиядаги ускуналар билан жиҳозлаш, молиявий ташкилотларнинг самарадорлигини ошириш кабиларга қаратилди. Хусусан, дунёнинг қатор давлатлари, биринчи навбатда, бугунги кунда бизда асосий ҳамкор сифатида қаралувчи, иқтисодий алоқалар жадал ривожланаётган, қўшма инвестицион лойиҳалар амалга ошириш режалаштирилаётган ёки кўзда тутилаётган Россия, Хитой, Япония, Корея Республикаси ва бошқа мамлакатлар билан савдо иқтисодий ҳамкорлик алоқалари барқарор суръатларда ривожланмоқда.

Иқтисодиётга жалб этилаётган хорижий инвестицияларнинг тармоқ таркибида жиддий ўзгаришлар содир бўлмоқда. Иқтисодиётни эркинлаштириш босқичларида иқтисодиётга йўналтирилган хорижий инвестициялар таркибида саноат улуши етакчи ўринни сақлаб қолган ҳолда пасайиш тенденциясига эга. Қишлоқ хўжалиги тармоғини ривожлантиришга қаратилган ҳукуматнинг саъй-ҳаракатларига қарамасдан қишлоқ хўжалигига йўналтирилган инвестициялар улуши тармоқ эҳтиёжига нисбатан пастроқ даражада сақланиб турибди. (1.3- жадвал).

1.3-жадвал.

Иқтисодиёт тармоқлари бўйича хорижий
инвестициялар таркиби, жамига нисбатан фоиз
ҳисобидан.

Кўрсаткичлар	2000 й	2001 й	2002 й	2003 й	2004 й	2005 й	2006 й	2007 й	2008 й
Жами	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1. Ишлаб чиқариш соҳаси	93,0	90,0	85,0	86,8	82,7	89,5	84,3	92,6	92,5
Саноат	62,4	69,4	69,6	46,1	39,0	46,4	41,3	57,7	57,3
Қишлоқ ва ўрмон хўжалиги	4,6	4,9	6,1	4,0	0,7	3,0	5,2	3,7	4,3
Қурилиш	-	0,02	0,01	-	-	0,3	1,3	4,8	4,4
Транспорт ва алоқа	24,7	14,2	7,3	32,9	37,8	38,6	30,9	25,3	25,5
Савдо ва умумий овқатланиш, моддий техника таъминоти	0,1	0,2	0,1	1,0	0,3	0,9	0,8	0,8	0,7
Ишлаб чиқариш соҳасининг бошқа объектлари	1,2	1,3	13,5	2,8	4,9	0,2	4,7	0,7	0,3
2. Ноишлаб чиқариш	7,0	10,0	15,0	13,2	17,3	10,5	15,7	7,4	7,5

соҳаси									
--------	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Акцияларнинг давлат пакетларини ҳамда МЧЖ устав жамғармаларида улушларни сотиш ҳажмларининг камайиши қуйидаги омилларга боғлиқ :

- Ўзбекистоннинг хўжалик юритувчи жамиятлари инвестицион жозибадорлигининг пасайиши;
- Жаҳон молиявий иқтисодий инқирози туфайли хорижий инвесторлар учун хусусийлаштирилаётган объектлар қийматининг юқорилиги.

Қайд этиб ўтилган омиллар таъсири туфайли иқтисодиётнинг асосий тармоқларидаги қатор корхоналарнинг юқори ликвидли давлат пакетларининг савдога қўйилиши вақтинча тўхтатилади.

Хусусийлаштиришнинг ушбу босқичига хос хусусиятлардан бири – давлат мулкнинг сотилига устуворлик берилиши, биринчи навбатда, иқтисодиётнинг асосий тармоқлари корхоналарининг акциялари, биржадан ташқари бозорда танлов савдолари ҳамда инвесторлар билан тўғридан-тўғри музокаралар ўтказиш йўли билан сотиш ҳисобланади. Хусусийлаштиришнинг бу усулларига устуворлик беришнинг сабаби шундаки, янги мулкдорлар нафақат объектнинг хусусийлаштириш мажбуриятини тўлаш, балки ишлаб чиқаришни ривожлантириш учун маълум бир инвестиция сўммасини киритиш шартини ҳам қабул қилиб сотиб оладилар. Шу тарзда, 2008-йилда акцияларнинг давлат пакети ва бошқа мулк шакллари сотиб олувчилар томонидан 34,2 млрд. сум ва 54,8 млн. доллар миқдорида инвестицион мажбуриятлар қабул қилинган.

Инвесторларга танлов асосида «Ноль» сотув қийматида 50 та иқтисодий ночор давлат корхоналари ва ижтимоий инфраструктура объектлари қарзларни ёпиш, хусусийлаштирилаётган объектни иқтисодий ва молиявий соғломлаштиришга йўналтирилган инвестицион мажбуриятларни қабул қилиш шарти билан берилган. Сотиб олишга сарфланган харажатлардан ташқари хусусий шахслар олган инвестицион мажбуриятларининг умумий қиймати 15,6 млрд. сум ва 17,6 млн. долларни ташкил қилди.

2008-йилда Давлат мулк қўмитасининг махсус хисобларига хусусийлаштириш ва давлат активларидан фойдаланишдан 130,7 млрд. сум тушди. Ушбу кўрсаткич 2007 йилга нисбатан 17,2% га кўпдир. Сотилган объектлар миқдорининг камайишига қарамай, хусусийлаштиришдан тушган тушумларнинг ўсиши, қатор йирик корхоналар, жумладан, «Алгоритм» - 45,5%, «Тошкоммунал таъминот» - 48,0%, «Сувмаш» - 47% каби акционер жамиятлари акциялар пакетининг хусусий мулкга сотилиши натижасида амалга ошди.

Ўзбекистон Республика Призиденти И.А.Каримов жахон молиявий-иқтисодий инқирозига бағишланган асарида 2009 – 2014 – йилларда жамланган мамлакат иқтисодиётини модернизациялаш дастурини ишлаб чиқиш тўғрисидаги масалага алоҳида эътибор қаратди. Ушбу дастурда иқтисодиётимизнинг асосий тармоқларини модернизация қилиш ва техник янгилаш, мамлакатимизнинг янги марраларини эгаллаши учун кучли туртки берадиган ва жахон бозорида ракобатдошликни таъминлайдиган замонавий инновация технологияларини жорий

қилиш бўйича мақсадли лойиҳалар ўз ифодасини топган.

Мазкур кенг кўламли дастурни амалга ошириш учун мамлакимизда сўнгги йилларда жиддий тайёргарлик кўриб келинмокда. Жаҳон молиявий – иқтисодий инқирози бу жараёни янада жадаллаштиришга туртки бўлиб, уни ҳар томонлама тезлаштиришни тақозо этмокда.

Инқирозга қарши чоралар дастурини амалга оширишда инвестицияларни жалб этиш, аввало, ички манбаларни сафарбар этиш ҳисобидан иқтисодиётимизнинг муҳим тармоқларини жадал модернизация қилиш, техник ва технологиялар, қайта жиҳозлаш, транспорт коммуникацияларини янада ривожлантириш ва ижтимоий инфратузилма объектларини барпо этиш ҳал қилувчи устувор йўналишга айланди.

Инқирозга қарши чоралар дастурини амалга ошириш шароитида иқтисодиётимизни модернизация қилиш, техник ва технологик янгилаш, унинг рақобатдошлигини кескин ошириш, экспорт салоҳиятини юксалтиришга қаратилган муҳим устувор лойиҳаларни амалга ошириш бўйича Дастур ишлаб чиқилди. Ушбу дастур доирасида умумий қиймати 42,5 млрд. доллардан зиёд бўлган қарийб 327 та инвестиция лойиҳаси амалга оширилади. 2009 - 2014 – йилларда амалга ошириш кўзда тутилаётган инвестицион лойиҳаларнинг 73,5% и янги қурилиш, 23,1% и модернизация ва тиклашга, 3,4% и бошқа йўналишларга сарфланади. (2.1 – жадвал)

(2.1 – жадвал)

2009 – 2014 йилларда ишлаб чиқаришни
модернизациялаш, техник ва технологик янгилаш
бўйича енг муҳим лойиҳаларни амалга ошириш чора
– тадбирлари Дастури.

Инвестиция ларнинг йўналиши	Лойиҳалар нинг умумий қиймати	Ўз маблағл ари	Тиклан иш ва тараққи ёт жамғар маси	Тижора т банкла ри кредит лари
Молиялаштириш манбалари белгиланган ва келишилган, амалга ошириладиган ва амалга оширишга тайёрланган инвестиция лойиҳалари				
Янги қурилиш	15 395	2 795	468	12 132
Модернизация ва тиклаш	6 419	2 922	1 051	2 466
Бошқа йўналишлар	1 160	101	-	1 059
Жами	22 974	5 818	1 519	1 059
Ишлаб чиқиш босқичидаги янги инвестиция лойиҳалари				
Янги қурилиш	9 580	2 624	942	9 014
Модернизация ва тиклаш	2 409	936	182	1 292
Бошқа йўналишлар	256	-	-	256
Жами	12 245	3 560	1 124	7 561
Дастлабки тарзда ишлаб чиқарилаётган истиқболли инвестиция лойиҳалари				
Янги қурилиш	6 286			
Модернизация	1 014			

ва тиклаш		
Жами	7 300	

Ўсиш иқтисодиёти мамлакатларида асосий капиталга сарфланаётган инвестицияларнинг технологик таркибида жиддий ўзгаришлар содир бўлмоқда. Жумладан, Россияда 2006-йилда асосий капиталнинг эскириш даражаси саноатда 45% ни, электроэнергетика соҳасида 60% ни, қайта ишлаш саноатида 17% ни ташкил этган. Ушбу тармоқлардаги асбоб – ускуналарнинг ўртача хизмат муддати 20 йилдан ошиб кетган ва бу ҳолат асосий капитални янгилаш, модернизациялашни тақозо этади.

Россияда 2005-йилдан бошлаб инвестицияларнинг технологик таркибида қурилиш – монтаж ишлари, биноларни қуриш 2006-йилгача ўртача 43,5% ни ташкил этган. Асосий капиталга сарфланаётган инвестиция таркибида машина, ускуна, жиҳозларга сарфланган харажатлар улуши 1995-йилда 29,9% ни ташкил этган бўлса, 2006-йилда 40,5% гача ортган бўлса, 2007-йилга келиб ушбу кўрсаткич 37,4% гача пасайганини кузатиш мумкин.

Ўзбекистон иқтисодиётига жалб этилаётган инвестицияларнинг технологик таркибида ижобий ўзгаришлар содир бўлмоқда. 2000 – 2008 – йилларда сарфланаётган инвестицияларнинг технологик таркиби асосий капиталнинг пассив қисми ҳисобланган қурилиш-монтаж ишлари, биноларни қуриш учун сарфланаётган харажатлар улуши 61,0% дан 45,4% га ёки 15,6 пунктга камайган. Шу билан бирга асосий капиталга сарфланаётган инвестиция таркибида машина, ускуна, жиҳозларга сарфланган

ҳаражатлар улуши 25,0% дан 42,4% гача, яъни 17,4 пунктга ортди. (2.2 – жадвал)

(2.2 – жадвал)

Ўзбекистон инвестицияларнинг технологик таркиби узгариши, жамига нисбатан фоиз ҳисобидан.

Кўрсаткичлар	2000 й	2001 й	2002 й	2003 й	2004 й	2005 й	2006 й	2007 й	2008 й
Инвестициялар, жами	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Шу жумладан:									
Қурилиш-монтаж ишлари	61,0	48,2	53,1	46,5	46,5	48,7	49,6	56,8	45,4
Жиҳозлар, ускуналар, инвентарлар учун ҳаражатлар	25,0	39,5	35,1	41,5	43,6	38,7	38,1	31,7	42,4
Бошқа ишлар ва ҳаражатлар	14,0	12,3	12,3	12,0	10,8	10,8	12,3	11,5	12,2

Ушбу ҳолат иқтисодиётга сарфланаётган инвестицияларнинг асосий фондларни замонавийлаштиришга, тўла янгилашга сарфлаш ва самарадорлигини ошириш имконини беради.

Демак, мамлакатимизда таркибий ўзгаришларни ва иқтисодиётни диверсификация қилиш жараёнларини давом эттирилиши барқарор ва

мутаносиб иқтисодий ўсишни таъминлаш, миллий иқтисодиётимиз рақобатбардошлигини ошириш ҳамда жадал тараққиётга эришишнинг муҳим омили ҳисобланади.

Бозор иқтисодиётига ўтиш хўжалик юритишнинг турли мулкчилик шаклларига ўтишни талаб этади. Бугунги кунда хўжалик юритишнинг аралаш мулк шаклига хос булган хорижий инвестицияли корхоналар ҳам кенг фаолият кўрсатмокда. Иқтисодиёт соҳаларида эришилаётган ижобий ўзгаришлар хорижий инвестицияли корхоналар фаолиятини жадал ривожлантиришни тақозо этади.

Ҳозирги кунда мамлакатимизда фаолият кўрсатувчи хорижий инвестицияли корхоналарга амалдаги солиқлар ва божлар юзасидан қатор енгилликлар, имтиёзлар белгиланган. Ушбу имтиёзларнинг амал кайлиш инвестиция сиёсатининг асосини ташкил этиб, ўз ижобий самарасини бермокда.

Хорижий инвесторлар иштирокидаги манфаатдор томонлар ўзларига қарашли бўлган ҳамкорликда корхоналар ташкил этмокда. Ўзбекистонлик ва хорижий юридик шахслар ҳамда чет эл фуқаролари бундай корхоналарнинг таъсисчилари бўлиши мумкин.

Хорижий инвестицияли корхоналарни ташкил этиш сабаблари турли-туман бўлиб, уларни ички, ташки ва стратегик сабабларга бўлиш мумкин. (3.1 – жадвал)

(3.1 – жадвал)

Хорижий инвестицияли корхоналарни ташкил этиш сабаблари

Ички сабаблар	Инвестиция муҳитнинг устунликларидан фойдаланиш
	Рискларни тақсимлаш
	Ишлаб чиқариш миқёсида тежаш
	Бошқарувнинг янги усулларини ўрганиш
	Хорижий бозорларга чиқишни жадаллаштириш
	Шартнома харажатларини камайтириш
Ташки сабаблар	Жаҳон бозорига чиқиш
	Сиёсий кескинликнинг юмшаши
	Миллий ҳукумат талаблари
	Самарали рақобатни вужудга келтириш
Стратегик сабаблар	Мустаҳкам хом ашё базасига эга бўлиш
	Технологиялар трансферти
	Ишлаб чиқариш диверсификация
	Мамлакатда узоқ вақт фаолият олиб бориш имконияти

Мамлакатимизда фаолият кўрсатувчи хўжалик субъектлари таркибида хорижий инвестицияли корхоналар улуши ортиб бормокда. Хусусан, 2009-йилда жами хорижий инвестицияли корхоналар сони 4443 тани ташкил этган бўлиб, жорий йилда янгидан ташкил этилган корхоналар сони 561 тани ташкил этди. Албатта хорижий инвестицияли корхоналар орасида фаолият юритмаётганлари ҳам бор, лекин

фаол ишлаб турган корхоналар сонининг тобора ошиб бориши ижобий кўрсаткич бўлиб, хорижий инвесторларнинг мамлакат иқтисодиётига қизиқиши ортаётганидан ва умумий бизнес юритиш мухити яхшиланиб бораётганидан далолат беради.

Хорижий инвестицияли корхоналар томонидан ишлаб чиқарилган маҳсулотлар ҳажми йилдан-йилга ортиб бормокда. Бунинг амалий ифодасини хорижий инвестицияли корхоналар ишлаб чиқариш ҳажмининг мамлакат ялпи ички маҳсулотига нисбатан аста-секин ошиб бораётганида кузатиш мумкин. Ушбу курсаткич 1996-2000 йилларда ўртача 8,8% ни ташкил этган бўлса, 2004-2005 йилларда 16,0% дан ошди, 2007-йил натижалари бўйича эса 20,5% га етди. (3.2-жадвал).

3.2-жадвал.

Хорижий инвестицияли корхоналар
фаолиятининг асосий кўрсаткичлар.

Кўрсаткичлар	2000 й	2001 й	2002 й	2003 й	2004 й	2005 й
Фаолият юритаётган корхоналар сони, биргаликда	1795	1958	2087	2209	2412	2627
Ишлаб чиқарилган маҳсулот (иш хизматлар ҳажми), млрд.сум	386,7	610,2	1044,2	1437,2	1958,4	2523,9
Ишчиларнинг	91,1	90,4	94,0	97,8	105,4	111,3

ўртача йиллик сони, минг киши						
Меҳнатга ҳақ тўлаш ҳаражатлари, млрд.сум	24,7	44,3	63,9	86,3	109,5	139,1

Хорижий инвестицияли корхоналарда 2007-йилда 149,5 минг киши иш билан банд бўлган. Бу республикамизда саноат ва хизмат кўрсатиш соҳаларида (қишлоқ хўжалигидан ташқари) иш билан банд бўлганларнинг 1,7% ини ташкил этади. Саноат, савдо ва транспорт ҳамда алоқа соҳаларида хорижий инвестицияли корхоналарда банд бўлганларнинг улуши нисбатан юқори бўлиб қолмоқда. Хусусан, уяли ва халқаро алоқа соҳаларида қўшма корхоналар сони бир мунча юқори бўлганлиги сабабли, бу ерда хорижий инвестицияли корхоналар алоқа тармоқларида банд бўлганларнинг 17,5% ини иш билан таъминлаган.

Хорижий инвестицияли корхоналар ишчиларининг ойлик маоши маҳаллий корхоналардаги ўртача маошдан анча юқоридир. 2007 йил якуни бўйича ушбу корхоналарда ўртача иш ҳақининг республикамиздаги ўртача иш ҳақи даражасига нисбатан 144% ни ташкил қилди. Бундай ҳолат хорижий инвестицияли корхоналарида ишлаб чиқариш самарадорлиги юқорилигидан далолат беради.

Ишлаб чиқариш ҳажмига кўра саноат тармоқлари улушига хорижий инвестицияли корхоналар махсулотининг қарийб 80% и тўғри келади. Фаолият

курсатаётган хорижий инвестицияли корхоналарнинг энг юкори улуши саноат тармогига тугри келади. 2008-йилда жами хорижий инвестицияли корхоналарнинг 48,8% и саноат тармогига фаолият юритган. (3.3-жадвал).

Сунгги 10 йл мобайнида машинасозлик соҳасининг ишлаб чиқариш ҳажми хорижий инвестицияли корхоналарнинг умумий маҳсулотига 31% дан 39% га кутарилди. Бунинг боиси шундан иборатки, республикада автомобилсозлик ва унга алоқадор тармоқлар жадал суръатларда ривожланиб бормокда. Асакадаги автомобиль заводи томонидан ишлаб чиқаралаётган енгил машиналар сони йилдан-йилга ушиб, 2009-йил натижалари буйича жами 215 мингдан ортиқ автомобиль ишлаб чиқарилди. 2007-йил октябрда Ўзбекистон ҳукумати ва АКШ нинг йирик компанияси «Женерал Моторз» уртасида битим имзоланиб, унга кура «GM Ўзбекистон» корхонаси ташкил этилди. Ушбу кушма корхонанинг ташкил этилиши республикада ишлаб чиқариладиган автомобилларнинг янги турларини жорий этиш, сифатини таъминлаш ва уларни экспорт қилиш имкониятини янада кенгайтириб, ушбу завод билан узвий ҳамкорликда фаолият юритаётган бошқа бутловчи қисмлар етказиб берувчи маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни ҳам «Женерал моторз»нинг глобал масштабдаги маркетинг тизимига боғлаш имконини яратади.

Хорижий инвестицияли корхоналар фаолиятига ҳос булган яна бир жихат шундан иборатки, улар фаол равишда ташки иқтисодий фаолият билан шугулланиб келишмокда. Ушбу корхоналарнинг ташки савдо айланмаси 2000 йилда 1,2 млрд.долларни

ташкил этган булса, 2009 йилда ушбу курсаткич хажми 7,8 млрд.долларгача ёки 6,5 марта ортган. Хорижий инвестицияли корхоналар таркибида хизмат курсатиш, савдо ва бозор учун махсулот ишлаб чиқаришга

3.3-жадвал .

Ўзбекистонда фаолият юритаётган хорижий инвестицияли корхоналарнинг тармоқ таркиби (жамига нисбатан % ҳисобида).

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Жами	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Шундан:										
Саноат	50,1	53,3	55,9	59,2	58,5	56,6	53,8	48,8	50,4	46,7
Қишлоқ хўжалиги	1,6	1,8	2,3	2,5	2,6	2,4	2,3	2,2	2,1	1,9
Транспорт ва алоқа	4,9	4,4	4,2	4,3	4,2	4,4	4,2	4,4	5,0	3,8
Қурилиш	4,3	3,8	3,7	3,5	4,0	4,4	4,8	5,5	4,4	5,7
Бошқалар	39,1	36,5	34,0	30,6	30,7	32,2	34,9	39,0	38,1	41,9

Ихтисослашган корхоналарнинг куплиги туфайли, ушбу корхоналарнинг ташқи савдо колдигига мунтазам салбий натижа кузатилмоқда. Жумладан, 2009 йилда ушбу корхоналарнинг экспорт-импорт операциялари балансининг салбий колдиги 1,0 млрд. долларни ташкил этди. Бу ҳолат, аксарият хорижий инвестицияли корхоналар фаолиятининг купрок кисми ички бозорга йуналтирилганлиги билан изоҳланади. (3.4-жадвал).

3.4-жадвал.

Хорижий инвестицияли корхоналарнинг ташқи савдо фаолияти кўрсаткичлари, млрд.долл.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Ташқи савдо айланмаси	1,2	1,4	1,2	1,4	2,0	2,4	3,0	5,2	6,2	7,8
Экспорт	0,5	0,4	0,4	0,6	0,8	1,8	1,1	2,1	2,9	3,4
Импорт	0,7	1,4	0,8	0,8	1,2	1,6	1,9	3,1	3,3	4,4
Ташқи савдо қолдиғи	- 0,2	- 1,0	- 0,4	- 0,2	- 0,4	- 0,8	- 0,8	- 1,0	- 0,4	- 1,0

Таркибда пахта толаси (12,9% гача), озик-овкатлар (20,5% дан 13,5 гача), кимё махсулотлари (0,8% дан 0,3% гача) ва хизматлар (12,2% дан 7,5% гача) улуши кискарган ҳолда, энергия ташувчилар (5,1% дан 8,7% гача), кора ва рангли металлар (47,4% дан 57,6% гача) ҳамда машина ва ускуналар (1,1% дан 3,8% гача) улуши ортиб борган.

Хорижий инвестицияларни жалб этиш хажмларни ошириш зарурияти миллий иктисодиётнинг реал

сектори субъектлари томонидан ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар ракобатбардошлигини ошириш мақсадида ишлаб чиқаришни реструктуризациялаш, техник ва технологик жиҳатдан янгилашга булган эҳтиёжнинг ортиб бораётганлиги билан изоҳланади. Хорижий инвестициялар ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг катализатори сифатида хизмат қилади. Шу сабабдан ҳам Ўзбекистон иқтисодиётига тугридан-тугри ва портфель инвестициялар роли ошиб бормокда.

Жахон амалиётининг кўрсатишича , хўжалик субъектларининг инновацион тараққиётини молиялаштириш манбалари тузилмасида марказий ўринни қимматбаҳо қоғозлар бозорининг дастаклари эгаллайди. Қимматбаҳо қоғозлар воситасида инвестицион молиялаштириш инвесторлар маблағларини муомиладаги қимматбаҳо қоғозларга сарфланиши англатади ҳамда қимматбаҳо қоғозлар бозорида очик ва эркин фаолияти билан характерланади. Хўжалик субъектларининг инновацион эҳтиёжларини молиялаштиришнинг барча турларидан қимматбаҳо қоғозлар воситасидаги инвестицион молиялаштириш инвестицияларни сарфлаш объектлари тавсифининг хусусияти ва инвестицион жараён иштирокчилари ўртасидаги муносабатларнинг мураккаб механизми билан ажралиб туради. Инновацион жараёнларни қимматбаҳо қоғозлар ёрдамида молиялаштиришнинг қарама-қаршилиги ва мураккаблиги, инновацион дастурлар эмитентларининг турли характерлиги ва йуналтирилганлиги, инвесторларнинг манфаатларини кенг миқёсданлигидандир. Уларнинг бир хиллари узоқ муддатли ва ишончли даромадлар олишга

интилиб, тўғридан-тўғри инвестицияларга урғу беришади, бунинг учун эса улар ўзларини қизиктирган корхоналарнинг камида 10% акцияларини сотиб олишлари шарт.

Хулоса ва таклифлар

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак Ўзбекистон иқтисодиётини модернизациялаш, қайта жиҳозлаш ва техник технологиялар билан тўлиқ жорий этиш, янада такомиллаштиришни англашимиз ва амалда куллашимиз керак. Буларни жорий этган ҳолда иқтисодиётимиз ривожини юксалишини кўзда тутиб экспорт салоҳиятини янада ошириш ва импорт товарларни камайтириш, кичик тадбиркорлик бизнесларини янада ривожлантиришга кириб келаётган сармояларни уз ўрнида ишлатишни назорат остига олган ҳолда қонун қоидаларни жорий этишдан иборат.

Президентимиз таъкидлаганидек «2010 йил ижтимоий иқтисодий ривожланишнинг энг муҳим мақсади, асосий устувор вазифаси – бу ислохотларни давом эттириш ва чуқурлаштириш, мамлакатимизни янгилаш ва модернизация қилиш, 2009-2010 йилларда мўлжалланган иқтисодий ривожланишнинг юқори ва барқарор суръатларини, самарадорлигини ҳамда макроиқтисодий мувозанатни таъминлашдан иборатдир».

Фойдаланилган адабиётлар руйхати.

1. И.А.Каримов «Жахон молиявий иқтисодий инқирози ва Ўзбекистон шароитида уни бартараф этиш йўллари ва чоралари» Тош. Ўзбекистон 2008-й.
2. И.А.Каримов «Иқтисодиётни эркинлаштириш ресурслардан тежамкорлик билан фойдаланиш-бош йўлимиз» тош Ўзбекистон 2002-й
3. И.А.Каримов «Асосий вазифамиз – ватанимиз тараққиёти ва халкимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир» Тош. Узб 2010 й
4. А.В.Вахобов, Ш.Х.Хожибакиев, Н.Муминов «Хорижий инвестициялар» 2010 й
5. «Хорижий инвестициялар»маъруза матни 2007 йил молия нашриёти.